د لوړو زده کړو وزارت
دکابل د ښوونې او روزنې پوهنتون
ژبو او ادبیاتو پوهنځی
پښتو څانګه

د حمید بابا په اشعارو کې د ماهیت په لحاظ تشبیه

څېړونکی : رفیع الله (ستانکزی)

1385 لمریز کال

بسم الله الرحمن الرحيم

د لوړو زده کړو وزارت

د کابل د ښوونې او روزنې پوهنتون

ژبو او ادبیاتو پوهنځی

پښتو څانګه

د حمید بابا په اشعارو کې د ماهیت په لحاظ تشبیه

څیړونکی : رفیع الله (ستانګزی)

1385 لمریز کال

بسم الله الرحمن الرحيم

لړلیک

سرلیکونه مخګڼه

۱- سریزه...الف
۲- د حمید بابا ژوند لیک...۱
۳- د حمید مومند سبک..۳
۴- د حمید مومند د سبک ځانګړنې.................................۶
۵- د عبدالحیمد مومند شاعري......................................۷
۶- په پښتو ادب کې د هندي سبک پلویان شاعران.....................۱۰
۷- تشبیه...۲۰
۸- د تشبیه بنسټونه..۲۰
۹- د حمید بابا په اشعارو کې دماهیت په لحاظ تشبیه.....................۲۲
۱۰- محسوس تشبیه د محسوس سره....................................۲۲
۱۱- محسوس تشبیه د معقول سره.....................................۳۱
۱۲- معقول تشبیه د معقول سره......................................۳۶
۱۳- معقول تشبیه د محسوس سره.....................................۴۳
۱۴- پایله..۴۷
۱۵- اخځلیکونه..۴۹

سریزه

ژوند زمونږ د ژواک د سرشنو یو سپېڅلی کتاب دی او ښه شاعر ددغه کتاب مفسر دی- د شاعر لویه بریا د هغه د پلټنې زور (قوت او انکشاف) دی، هر څوک د ژوند دغه پلټنه نه شي کولای. ښه شاعر د ژوند په پټو او ښکاره ټولو رازونو پوه وي او خپل خیال مونږ ته په داسې ښکلې لفظونو کې وړاندې کوي، چې زمونږ ټولې پټې ارادې او قوتونه راڅرګند کړي او له ځانه سره مو د ژوند د ښایست په نندارو ودروي، ځکه خو دارنګه په شان مفکر په دې وینا ګویا شو، چې ((شاعري بل څه نه دي د ژوند تفسیر دی)). پښتو ادب بڼ هم د خپل ژوند د تفسیرولولپاره ډېر داسې شاعران لري، چې د پښتنو ژوند تفسیر کړي او خپل نوم د تاریخ په پاڼو کې ژوندی وساتي.

د پښتو ادب بڼ په ګلزارولو او ښېرازولو کې ډېرو شاعرانو، لیکوالانو او ....خپله- خپله ونډه تر ډېره ځایه اخیستې ده، د دغې ښکلا او ښېرازتیا څخه د وګړو زړونه خوښ او سترګې روښانه شوي دي، د ښېرازونکو او زرغونوونکو له ډلې څخه یو هم حمید مومند دی، راځئ، چې په بابا یې ونوموو.

عبدالحمید بابا د پښتوادب د کلاسیک پېر یو داسې نامتو او نازکخیاله څېره ده، چې د نږدې درې سوو کلونو په بهیر کې پښتو ادب په ځانګړې ډول په نازکخیالۍ کې د هغه ساری ونه موند.

د خوشحال خان خټک او عبدالرحمان بابا ترڅنګ عبدالحمید مومند هم ځانته یوه بېله لار وټاکله، چې د هندي ادبي ښوونځي په نامه یادیږي. حمید مومند د پښتو ادب نړۍ یو داسې سپېڅلی غړی دی، چې د ادب په آسمان کې یې یو جلا کهکشان جوړ کړی دی، د حمید شاعري د نظر د خاوندانو په اند د پښتو ادب شهکار دی.

حمید بابا په خپله شاعرۍ کې په ساحرانه ډول د محاورو، اصطلاحاتو، استعارو، تشبېهاتو، کنایو او لفظي رعایاتو په کارولو سره پښتو شاعري د فن معراج ته رسولې ده.

د عبدالحمید مومند په شاعرۍ او کلام کې هغه ټول محاسن، رنګیني او ښکلا شته دي، کوم چې شعر ته د آفاقیت او عالمګریت مقام وربښي او د شعریت پر پلاز یې کښېنوي.

لکه څنګه، چې د حمید بابا کلام د ادبي فنونو او ادبي ښایستونو له دُر څخه ډک دی، نو ما هم د ده په کلام کې د ماهیت په لحاظ د تشبیه د څرګندولو هڅه کړې ده.

زما دغه لیکنه د حمیدبابا ژوندلیک، زده کړه او زېږنځی، د حمید شاعري، د حمید سبک او ښوونځی، د هندي ادبي ښوونځي ځانګړنې او د هندي ادبي ښوونځي پلویان شاعران، دحمیدپه اشعارو کې د ماهیت په لحاظ تشبیه (له څلورو واړو ډولونو سره)، پایله او اخځلیکونه په خپله لمن کې رانغاړي.

د «پوره یو خدای دی» تر شعار لاندې ستاسو ادبپالو او ادب لوستو څخه هیله کوم، چې خپلې ښوونیزو لارښوونې راڅخه ونه سپموي او

په رغندو لاربنوونو مې ولمانځي. نور نو ستاسو او د آرې منځپانګې ترمنځ واټن نه اوږدم او د موضوع لوستلو ته مو رابولم.

په مينه او ادب

رفيع الله ستانګزی کابل نوی ښار 25/11/1385

د حمید بابا ژوند لیک

کابو دوه نیمې پیړۍ پخوا د پېښور کوهاټ سړک او باړې رود پر بنۍ غاړه پراته کلي ماشو ګګر (ماشو) کې په یوه ډېر غریب چاپیریال کې د عبدالحمید ماشوخېل په نوم یوه شاعر ژوند کاوه، چې په ژوند کې یې ډېرو لړو وګړو د احوال خبر واخیست، خو دپښتنو د تلپاتې دود او دستور سره سم وروسته له مړینې ډېر وستایل شو، چا دپښتو ژبې بېدل، چا د پښتو ژبې سعدي او چا دوېښته چوونکي (موشګاف) لقب ورکړ.

د ده دپلار او یا دا چې د چا زوی دی‌و تر اوسه پورې کوم باوري او دقناعت وړ مأخذ هم نه شته، چې بشپړ مالومات په کې وي، خو د اوسمهالو (معاصرو) لیکوالانو له دلې څخه یوه نوماند (مشهور) لیکوال محمد اصف صمیم یې د پلار نوم عبدالحق ښودلی دی. (1)

د زوکړې رېښتېنې نېټه یې نه ده څرګنده، اما داسې ګومان کیږي، چې د یوولسمې یونیزې (هجري) پیړۍ په اواخرو کې به زوکړی وي. (۲)

د پښتو ادب څېړونکو دده په دیوان کې ځینې تاریخي پېښو ته دڅنګزنو (اشارو) له امله د ده دزوی کړې نېټه په خپل خپل تحلیل ښودلې ده، پوهاند حبیبي وایي، چې په (۱۱۰۰) ه ق کال زېږېدلی دی، همدغه نظر رښتین صاحب او الفت صاحب هم تأیېد کړی، خو بېنوا صاحب بیا د (۱۰۷۵) ه ق ښودلې ده، ډاکترانوارالحق په دٌرومرجان کې (۱۰۷۵ – ۱۰۸۰) ترمنځ ښوولې ده، همېش خلیل د ورکې خزانې په لومړي ټوک کې

1- محمد آصف صمیم: ((د پښتو ادب تاریخ په وروستي چاپ کې د یوې نوې خبرې رڼاوی))، کابل: ځولۍ مجله، لومړی کال، دوهمه ګڼه، ۴۱ مخ.

۲- زلمی هېواد مل، د پښتو ادبیاتو تاریخ، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۹کال، (۲۱۵) مخ.

د حمید بابا د زوکړې نېټه (۱۰۸۳) ه ق ګڼلې وه، خو داسې ښکاري، چې د اورنګزېب د پاچاهۍ پر مهال یې د شعر هنګامه ګرمه وه، لکه چې وايي:
په قوت د یار د در د ګدايۍ
د اورنګ پادشاه تر تخت لاندې مواس شوم
سره له دې یې هم د اورنګزیب عالمګیر مړینې (۱۱۱۸- ۱۰۶۸) ته هم په یوه بیت کې دا ډول څنګزنه (اشاره) کړې ده.
خه به شور نه وي د هند په میخانه کې
چې اورنګ څخه د حکم جام نسکور شو
ځوک چې دغه مهال د شعر ویلو داسې قریحه ولري، چې مهم ټولنيز او سیاسي حالات په خپل شعر کې رانغاړي، هغه به د ژوندانه د څلي په نیمايي او یا هم د ژوند پوخوالي ته رسېدلی وي، نو په همدغه لاسوند (دلیل) د حمید د زوکړې نېټه موږ د دېوان د داخلي شواهدو پر بنسټ تر (۱۰۸۰) ه ق راپه دېخوا اټکل کولای شو.
د بابا په باب دېرې پوهان، لیکوالان او څېړونکي په یوه خوله دي او وايي، چې مومند دی خو قوم یې ماشوخېل دی، چې د مومندو یوه پښه ګڼله کیږي؛ لکه چې وایی:
دمومندو جوهر خانې لره دې راشي
که ځوک غواړي ښه لعلونه یمني
د حمید بابا د دېوان او نورو اثارو څخه دا جوتیږي، چې عبدالحمید د خپل مهال مروجه علوم لوستي ؤ او په خپل وخت کې په

ملا عبدالحمید نوماند (مشهور) ؤ، د ا خبره، چې دی ملا ؤ د ده د ځینو آثارو د خطي نسخو په پای کې لیدل کیږي. (۱[2])

په پارسي، عربي او حتا د هندي ژبې په ځینو لهجو پوهېده. همدا ډول د حمید بابا د مړینې او مزار په باب کورني او بهرني څېړونکي او لیکوالان تر (۱۳۳۸ لمریز - ۱۹۵۹ زېږدیز) پورې په دې اند وو، چې ګنې حمید مومند تر (۱۱۴۵) ه ق پورې ژوندی ؤ او یا دبلومهارت پر ژبه په همدغه کال مړ دی، خو د حمید بابا د شرعة الاسلام په پیداکېدو سره دغه ګروهه (عقیده) واوښته او تر (۱۱۴۸) پورې یې ژوند یقیني شو، ښایي تر (۱۱۵۰) پورې ژوندی وي او دا چې د مړینې جوته نېټه یې نه ده خرګنده، خو دا ښکاره ده، چې مزار یې د ماشوګګر په هغه لویه هدیره کې دی، چې د کلي ترڅنګ د خوړ پورې غاړې سوېل ده دې ته پرته ده. (۲)

---

[2]- زلمی هېواد مل، د پښتو ادبیاتو تاریخ، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۹ کال، (۲۱۵) مخ.

۲- محمد آصف صمیم، د حمید مومند کلیات، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۳ کال، دریم مخ.

د عبدالحمید مومند سبک:

د خوشحال ننګ او غیرت به ځان سره کړم
د ابـــمـــل نه به د تــــــورې وهل زده کړم
د رحـــمـــان پـــه هـــدیره به دعـا وکړم
د حـــمـــیـــد غـــزل به ځان ته وظیفه کړم

تر خوشحال خان او رحمان بابا وروسته پښتو ادب ته څښتن تعالی یو داسې شاعر ورکړ، چې مبتکره او نوښتګره قریحه یې درلوده، نه یې غوښتل چې دبل چا پیروي وکړي، بلکې په خپله یې یو نوی سبک جوړ کړ او نور خلک یې خپلې پیروۍ ته راوبلل. په خپل قوي تخیل او فکري استعداد یې د پښتو ژبې په شاعرانه نړۍ او شاعرۍ کې داسې سبک ایجاد کړ، چې په هغه کې د ادبي فنونو ښکلي صنعتونه، لوړ خیالونه، په نادرو تشبه ګانو، استعارو، کنایو او شعري تلازماتو کې دښکلو، لطیفوو جملاتو او اصطلاحاتو په واسطه راوړل شوي دي، که څه هم د حمید سبک د کلماتو او جملاتو له مخې مغلق او پېچلی دی او هم د رحمان بابا دسبک سادګي او د خوشحال خان دسبک ارتوالی نه لري، خو سره له دې اغراقه هم دا سبک دومره خوږ دی، چې لوستونکي که څه هم د رحمان بابا او خوشحال خان د سبکونو متخصص وي، چې د حمید اشعار ولولي، هغه ترې هېروي.

د پښتو څېړونکو او سبکپوهانو د عبدالحمید مومند سبک د پښتو هندي سبک بللی، ځکه، چې د هندي ادبي ښوونځي ټولې ځانګړنې او نښې د ده په اشعارو کې ځلیږي.

د هندي ادبي ښوونځي او دهندي سبک خبره مو مطرح کړه، نو ښه به دا وي، چې په سبک او مکتب لنډه او ځغلنده رڼا واچوو:

سبک : ویلونه، طرز، دود، دافادې دود، ویلې شوی فلز په قالب کې اچول، کلمې او وییونه په ښکلي ډول پیيل، اوډل او هم دیوه لیکوال د افادې طرز ته سبک وايي.

مکتب: ښوونځی، لوستون، لیکځی او هغه ځای، چې لیک او لوست په کې کیږي. (۱[3])

اوس به د سبک او مکتب تر منځ توپیر ته راشو او د دغو دواړو توپیرونه به په ګوته کړو:

سبک د مکتب په پرتله کوچنی، غونډ دی او مکتب ټول، لوی او عام دی. سبک یوه ټاکلې تاریخي دوره ښکاروي او دیوه لیکوال داثارو د ځانګړنو تولګه ده، خو مکتب یا ښوونځی بیا پراخه او غوړېدلې دوره ځلوي او دډېرو لیکوالانو د اثارو د ځانګړنو ټولګه ده. یانې په لنډ ډول ویلی شو، چې : سبک دځانګړتیا او مکتب د ټولیزوالي نوم دی.

[3]- محمد آصف صمیم، د عبدالحمید مومند کلیات، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۳ کال، یوولسم مخ.

د عبدالحميد مومند د سبک ځانګړنې

۱- ددې ښوونځي د شاعرانو په کلام کې ډېرښت (افراط) او کمښت (تفريط) ډېر ليدل کيږي.
۲- د حميد دسبک اشعار د يو ځانګړي آهنګ او غاړې (لحن) لرونکي دي.
۳- د ادبي صنايعو(ښکلاوو) په پاللو کې دا سبک ډېر غني او پياوړی دی.
۴- اغراق او مبالغه د حميد بابا دسبک له ځانګړنو څخه ده.
۵- اېجاز او لنډون يې بله ځانګړنه ده، چې په لږو ښايسته الفاظو کې ډېر څه بيانوي.
۶- د ځانګړو او دقيقو تشبېهاتو او استعارو فن په دې اشعارو کې په ځانګړې توګه خپل ځان ښکاره کوي.
۷- دغه سبک د نادرو تشبېهاتو او استعارو په راوړلو سره ډېر پارسي اصطلاحات او کلمات هم په پښتو ژبه کې ګډ کړل.
۸- نويو مضامينو او تازه فکر موندلو ته په کې ډېره پاملرنه کيږي.
۹- د فولکلوري توکيو (متلونو، ګړنو، محلي اصطلاحاتو او ....) کارونه په کې ډېره ده.
۱۰- د حميد غزليزه شاعري ډېری د مينې پر چورليز چورلي او موضوعي تيت او پرکتيا په کې دېره تر سترګو کيږي.
۱۱- د دې ښوونځي ډېری شاعران په لفظي نزاکت، باريکۍ او مضمون پنځونې پسې ګرځي او دشعر د دوديزو آرونو څه ډېره پروا نه ساتي.

د عبدالحمید مومند شاعري

د عبدالحمید ماشوخېل د پښتو ادب د کلاسیک پېر یو داسې نامتو او نازکخیاله څېره ده، چې د نږدې درې سوو کلونو په بهیر کې پښتو ادب ته په ځانګړي ډول په نازکخیالۍ کې د هغه ساری ونه موند.
لکه څنګه، چې خوشحال خان د پښتو ادب بڼ لمن ا رته او زرغونه کړه او د پښتو ژبې پلار شو او رحمان بابا د پښتو ادب بڼ رنګین کړ او د الهام له لارې یې د زړه غوټۍ پرانیستلې د غیب السان او بابا لقبونه یې خپل کړل، همدارنګه حمید مومند هم د پښتو شاعري د عروج تر بریده ورسوله، دنازکخیالۍ او مضمون افرینۍ په ډګر کې د استادۍ تر پولې لاړ، نو ځکه ورته د وېښته چوونکي (موشګاف) لقب ورکړ شوی دی.
حمید بابا د منظره کشۍ یو ماهر استاد ښکاري، هغه دیو ماهر انځورګر په څېر د الفاظو په ذریعه د حسن د اجزاوو ښکلې ښکلې انځورونه کښلي دي. د حمید بابا داغ، داغ زړګی د هغه د تخیل او دهغه په زړه پورې انداز د هغه غزل ته د معراج وزر ورکوي، دی دنازکخیالۍ د کاروان سالار دی. ([4]) عبدالحمید مومند د پښتو ژبې داسې شاعر دی، چې اشعار یې په ځانګړې توګه د شکل د پوخوالي له کبله معمولاً د پښتو ژبې دکلاسیکو شعرونو د بېلګو په توګه راوړل کیږي. الفت صاحب د حمید شعر د هغه لباس سره ورته کړی، کوم، چې ډېرې غټې او میده بخۍ ولري، همدا ډول دګلدوزۍ دېرښت په کې له ورایه ځلیږي او دهر راز بوټي ګلونه په کې شتون ولري.

---

[4]- صدیق الله رښتین، د حمید بابا دیوان، کابل: ۱۳۲۰ کال، (۵) مخ.

دهمېش خلیل په قول حمید بابا خپله شاعرۍ کې په پریوانه ډول د محاورو، اصطلاحاتو، استعارو، تشبیهاتو، کنایو او لفظي رعایاتو په راوړلو سره پښتو شاعري د فن معراج ته رسولې ده. خپلې رنګین بیانۍ، مضمون افرینۍ او نازکخیالۍ حمید بابا د انفرادیت په عالی مقام کې سرفرازه کړی دی او دنورو پخوانیو له پیروۍ څخه یې بې نیازه کړی دی.

حمید بابا آسمان ته د شعر زینې کېښودې او دنازکخیالۍ او خیالبافۍ په مټ یې د آسمان ستوري وپیل اودتخیل په زور یې هغو ځایونو ته یون وکړ، چې چېرته عقل هم خپله کمزوري ښیي. ([5])

د حمید داشعارو منځپانګه د مینې او عشق هغه حیاتي موضوع ده، کوم چې په انساني ژوند کې انکار نه منونکې ده، حمید د یو ریښتینې پاک مین په ډول د خپلې مینې هغه جذبات او احساسات په خپل شعر کې په قوي تخیل او ابداعي هنر ترسیم کړي؛ لکه یو نقاش یا مجسمه جوړونکی، چې خپله ارزو او هیله په نقشه یا مجسمه کې کټ مټ راوړي. د ده د ټولو فکري تخیلاتو مأخذ او مرجع د ده ټولنه او چاپېریال دی او له هر شي، چې اغېزمن شوی وي، هغه یې هرو مرو په کلام کې انعکاس مومي، د حمید دکلام د خوږ والي امتیاز په دې کې دی، له هغه څه څخه، چې دی متأثر شوی دی، دغه تأثر یې په اشعارو کې په ښکلي ادبي انداز او زړه وړونکې ښه د قلم په ژبه بیان کړي دي.

د مینې سوز او ګداز، ریښتیني جذبات او احساسات یې د ېر ښه درک کړي دي، او دهغو تمثیل یې په شعري الفاظو کې په خوږه ژبه کړی دی،

---

[5]-هماغه اثر

چې د ویلو او اوربدلو سره سړی ترې خوند اخلي. د حمید شعرونو ته په کتو سره د ده خپله ادعا په ځای ښکاري او بې ځایه نه ده؛ چې وایي:

اوس د فکر توره واچوه حمیده
چې دې نشته په پښتو کې بل حریف

په پښتو ادب کې د هندي سبک پلویان شاعران

څنګه چې حمید بابا په پښتنو شاعرانو کې په لومړي ځل داسې سبک جوړ کړ، چې د خپلو ځانګړنو له مخې هندي ادبي ښوونځي پورې اړه لري.

د حمید د وینا دود د ده د مهال شاعرانو او وروسته تر ده نورو شاعرانو خوښ کړ، چې په همهغه لار یې ویل پیل کړل، لر او بر او حتا د هند په ځمکو کې ډېرو شاعرانو د ده لار نېولې ده او خپل شعري سبکونه یې د حمید د شاعرۍ په پیروي عیار کړي دي.(۱) چې د پښتو ادب څېړونکي یې د حمید د سبک پیروان یا لارویان بولي اودا ټول بیا د هندي ادبي ښوونځي شاګردان بلل کیږي.

په پښتو ادب کې د دغه سبک په پیروۍ شاعري په پښتونخوا کې پیل شوه، په هند کې اوسېدونکو ځینو شاعرانو معراج ته ورسوله، په کندهار کې یې وده وکړه او اغېز یې تر اوسمهالې (معاصرې) دورې پورې پایښت وموند. (۲[6])

د حمید بابا څخه وروسته د هغوی د مکتب په شاعرانو کې کامګار ختک، کاظم خان شیدا، حنان بارکزی، بېدل، خانګل خلیل، محمدي صاحبزاده، احمدي صاحبزاده، میرزا خان انصاري، صمد، عبدالله محزون، محمدبیاض، ملامحمد اکرم، عبدالله، عبدالغفار بریالی او نور هم په خپل خپل ځای اهمیت لري. خو کاظم خان شیدا، چې دغه سبک کې کوم مقام او پوړ ته ځان رسولی د، دهغه له اعترافه سترګې نه شو پټولای او باید ډېر ډېر وستایل شي، همېش خلیل د حمید او شیدا شاعري د

[6]- زلمی هېوادمل، د پښتو ادبیاتو تاریخ، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۹کال، (۲۱۶ او ۲۱۷) مخونه.

ښکلو نازکو وربښمو د یوې حسینې او ښایسته پنجرې سره، فکر او مقصد یې د حسین مارغه سره ورته کړی، د ده په وینا دحمیدد فکر مارغه که له هره اړخه وکتل شي روښ مالومیږي او دشیدا د زښتې ډېرې نازکخیالۍ او ډېرې رنګین بیانۍ په دغه پنجره کې د شیدا فکري مارغه تت او دحقیقت غوندې نه ښکاري.

کاظم خان شیدا:

د راوړنې له قوله کاظم خان شیداد (۱۱۳۵-۱۱۴۰) کلونو ترمنځ د افضل خان په کور کې زېږېدلی دی.

شیدا په ځوانۍ کې د مهاجرت څپېړه پرمخ وخوړه او د هندوستان مهاجر شو او د همدې مهاجرت پر اساس یې په شعر کې سوز او ګداز پیدا شو، ښایي کاظم خان شیدا د خپل پښتني چاپیریال څخه دلرې والي او په هند کې د ا وسېدلو له امله د فارسي ادب تر تاثیر لاندې- چې په هند کې درباري، دفتري او علمي ژبه وه- راغلي وي، ځکه یې په شعر کې فارسي کلمات دومره ډېر دي، چې کله یې پښتنی رنګ بدل کړی دی.

شیدا هندي سبک خپل اوج ته ورساوه او په ټولو ماناوو یې د هندي سبک ځانګړنې خپلې کړې، حتا تردې پورې، چې کله خپل پښتني قالب تر هندي سبک ځاروي.

شیدا د دېوان څښتن دی، چې په دیوان کې یې ډېری غزلې دي، نورې برخې هم شته؛ لکه: بوللې، پنځه ییزې، څلوریزې، دوییزې، او نور شعري ډولونه هم د شیدا په دېوان کې تر سترګو کیږي.

د شیدا دشعر څو بیتونه:

دُریده مې کړ ګریبان سترګې خونبارې

پـه ما وکړې خپل افتاب د سحر چارې

منور یې لکه لمر زما چشمان کړل

خط دې واړه شعايې ؤ خوشنګارې

شیدا په کال (۱۱۹۴) ه ق کې په رامپور کې مړ دی اوپه هم هغه ځای کې خښ شوی دی.

کامګار خان خټک:

کامګار خان خټک د نامدار خان زوی د اشرف خان لمسی دی، د زېږېدو جوته نېټه یې نه ده څرګنده، خو دومره مالومېږي، چې په (۱۱۶۵) کال کې مړ دی. په پښتو او فارسي ژبه یې شعرونه ویلي دي، یو نازکخیاله شاعر دی، د هندي سبک د نورو شاعرانو په څېر یې خپل ټول ادبي ژوند د خط او خال ستایلوته ځانګړی کړی دی، د شعر دیوان لري، چې د شعر نمونه یې په دې ډول ده:

له خاطره مې عشق یوړ تدبیر ورو ورو

دیوانه شوم سزاوار د ځنځیر ورو ورو

صورتګر چې ستا صورت په سترګو ولید

له خجلته یې کړ څیرې تصویر ورو ورو

قلندر مومند:

د قلندر د ژوند د تیارو د رڼولو لپاره کوم مستند شواهد په لاس کې نه لرو، دومره وایو، چې د سوات اوسېدونکی او د زلمي هېوادمل صاحب په وینا ژوند یې تر (۱۱۵۰) ه ق پورې یقیني ښکاري، د هندي سبک پیرو دی، یو کوچنی ښکلی دیوان لري.

قلندر د پښتو او فارسي ژبې شاعرانو پر خلاف یو معلوم محبوب لري، چې د قلندر محبوب میرا دی، دی په میرا باندې عاشق دی او دا هغه سووځونکې او ریښتینې مینه ده، چې د ده له مرګ وروسته یې داستان د فولکلور لمنې ته لوېږي. (۱[7])

د قلندر د سوځنده شعري نړۍ د یو شعر څو بیتونه:

چې رایاد یې سپین غاښــونه سره لبان کړم
دُر د اوښــــکو یـــې نـــثار تــر ګرېبان کړم
تورې زلفې چې یې وربځې کـړم په زړه کې
توی د اوښکو له چشمانو پرې بـاران کړم

پیرمحمد کاکړ:

دپښتو په کلاسیکو شاعرانو کې د لوړ مقام څښتن دی، دا چې د چا زوی او دکوم ځای دی موږ په تیاره کې پرېږدي او تر اوسه پورې هیڅ مالومات د دې خوږ ژبي شاعر په اړه نه لرو.

د پیر محمدکاکړ د اشعارو څخه جوتیږي، چې د حمید د سبک لاروی دی او د مضمون له مخې یې دحمید په تعقیب او پیروۍ د خط ډېره ستاینه کوي او ډېر ځای یې د حمید پر مضمون شعر ویلی دی.(۲)

---

[7]- عبدالباري جهاني، د مشکو کاروان، کندهار: صحاف نشراتي ارګان، ۱۳۸۳ کال، (۵۷ او ۶۶) مخونه.

لکه دا شعر :

ويمې ماته ستا دغاښو تعريف څه دی
وې ژلۍ دي په لاله کې چې ويليږي

او دا يې هم د شعر څو بيتونه د نمونې په ډول:

باريک خط پر کښلي مخ سو د جانان ګډ
لور په لور شوه په عسلو مُرچګان ګډ
پاس پرشونډو يې خال نه دی چې نمايږي
شين مګس دی په چشمه کې د حيوان ګډ

محمدي صاحبزاده:

محمدي صاحبزاده د څمکنو د ميا عمر زوی دی، په پښتو کې د ښکلي ديوان څښتن دی او د المستغاث په نامه منظوم پښتو کتاب لري، د برهان الاصول او مقاصد الفقه په نامه دوه عربي کتابونه يې هم ليدل شوي او محمدي صاحبزاده په کال (۱۲۲۰) ه ق کې مړ شوی. ([8]۱)

محمدي صاحبزاده خپله ټوله پاملرنه د غزل خواته اړولې ده او د پښتو ژبې د ادب د دغې اشنا برخې په سينګارولو کې يې خپل ادا کړی دی، خپل ټول شعرونه يې د جانان د جمال په ستايلو او غماز په غندلو کې ويلي دي. د شعر بېلګه يې داده:

چې بې تاګرځم په سيل د نوبهار کې
سره لمبه وينم د اور په لاله زار کې
محمدي د يار د مخ آيينې ته ګوره
دې سره اوبو ويشتلی يم په نار کې

---

[8]- زلمی هېوادمل، د پښتو ادبياتو تاريخ، پېښور: دانش خپرندويه ټولنه، ۱۳۷۹ کال، (۲۲۰) مخ.

شمس الدین کاکړ:

شمس الدین کاکړ لکه څنګه چې ځان د لعل په څېر په ایرو کې پټ ګڼي همداسې د لعل په شان نړۍ ته پټ راغلی دی، ځکه چې د پلار، زېږنځی او مړینې په اړه یې هېڅ مالومات نه لرو، البته عبدالباري جهاني د مشکو کاروان په ادبي تذکره کې لیکي دي؛ چې: ((د نولسمې پیړۍ په لومړۍ نیمایي کې یې د کندهار د کلچ آباد په کلي کې ژوند کاوه)).(۱[9])
لکه چې په خپله وایي:

لکه لعل په ایرو کې دی بې قدره
هسې پروت دی شمس الدین په کلچ آباد

شمس الدین د حمید ماشوخېلي ډېره ښه پیروي کړې ده او حتا په ځینو ځایونو کې یې نه یوازې د هغه د غزلونو په اقتضاء غزلې ویلې دي؛ بلکې مضمون یې هم کټ مټ راخیستی دی. (۲) د کلام بېلګه یې په لاندې ډول ده:

مایو جام کړ د ساقي له لاسه نوش
لاړ له سره زما دواړه عقل وهوش
دیار غم به یې فنا لکه حباب کړي
شمس الدین که له ګفتاره سي خاموش

میرزا حنان بارکزی:

حنان بارکزی کابو یوه نیمه پیړۍ پخوا په کندهار کې ژوند کړی دی. د میرزا حنان بارکزي ټول شعرونه د وصال او هجران- خط او خال – حبیب او رقیب- موضوع جوړوی او دا تنګه موضوع یې په ډېر هنرمندانه ډول په

[9]- عبدالباري جهاني، د مشکو کاروان، کندهار: صحاف نشراتي ارګان، ۱۳۸۴ کال، (۵۴ او ۵۵) مخونه.

ښکلو الفاظو کې ځای کړې ده، چې دی ددې موضوع د بیانولو لپاره ډېر رنګین او ښایسته کلمات او الفاظ لري.حنان ځان د حمید پیرو بولي، کله کله خو د الفاظو او کلماتو په استعمال او کارونه کې د هغه دومره پیروي کوي، چې شکل او متن یې په بشپړه توګه کاپي کوي، هغه تر جیح بندکې یې، چې د حمید په پیروۍ لیکلی دی، دا پیروي او کاپي په ښه ترا توګه جوتیږي. د شعر بېلګه یې:

د خوبانو خط و خال دی کان د مشکو
څه که کاندي هر سړی ارمان د مشکو
د حنان سینه نوخطو تور سکاره کړه
که سینه ده د حمید دوکان د مشکو

بېدل هشنغري:

د بېدل هشنغري د شعر هنګامه د تېمور شاه دُراني (۱۱۸۶-۱۲۰۷) په زمانه کې ګرمه وه. (۱[10])

بېدل یو دردمند شاعر دی، چې په خپلو اشعارو کې یې د سوز او ګداز په ملتیا پښتو ادب ته نوی روح بښلی دی. بېدل د شعر دیوان لري او د حمید بابا د سبک پیرو شاعر دی، چې د حمید د ترکیب بند پیروي یې کړې ده؛ لکه چې وایي:

نن به شپه زما دیار په کوم منزل وي
جلوه ګر به په کوم ځای په کوم بُرجل وي
خبر نه ورسره به ساد که غل وي
همراهان به یې شیرین او که حنظل وي

---

[10]- زلمی هېوادمل، د پښتو ادبیاتو تاریخ، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۹ کال، (۲۲۰) مخ.

عبدالغفار بریالی:

په کال نولس سوه نه اویا کې د مني په شپو ورځو کې د کندهار په هوايي میدان کې د حاجیانو الوتکه پر مځکه کښېناستله او د خلقي رژیم پولیسو څو تنه حاجیان، مخکې له هغه چې د خپلو خپلوان دی مخ وګوري، د معمول سره سم د عادي پوښتنو او تحقیقاتو په پلمه ورسره بوتلل. په دغه حاجیانو کې چې پولیسو ورسره بوتلل، مولوی عبدالغفار بریالی هم شامل و، چې بیایې چا مخ کې له مرګه مخ او وروسته له مرګه قبر ونه لید. مولوی عبدالغفار بریالی د کندهار د کلاسیک طرز د شعر د وروستي ځلانده ستوري په حیث د تل لپاره د آسمان څخه پرېووت.مولوي.

عبدالغفار بریالی د کندهار اوسېدونکی او د عمر وروستي لس دولس کاله یې د هلمند ولایت د ګرشک په ولسوالۍ کې د دینې علومو په تدریس تېر کړل. په پښتو، فارسي، عربي او اردو ژبو پوهېده. ده خپلې لومړنۍ زده کړې له بېلابېلو مذهبي علماوو څخه کړي او د لوړو مذهبي زده کړو لپاره د هند د دیوبند مدرسې ته ولاړه او له هغه ځایه په ممتازه درجه فارغ شو. عبدالغفار بریالي کابو خپل ټول شعرونه په کلاسیک سبک لیکلي دي او د شعرونو مضمون یې ډېری خط او خال، وصال او هجران، جانان او رقیب جوړوي، خو د همدغو محدودو مضامینو د آفادې لپاره یې په زرهاوو الفاظ او ترکیبات درلودل، که د مرګي څپېړې نه وی وهلی نو هرو مرو به یې د یو کاکړ شاعر په توګه د پیرمحمدکاکړ او شمس الدین کاکړ ادبي تشه ډکه کړې وای.

مولوي عبدالغفار بريالي د پښتو ژبې د نازکخيال او موشگاف شاعر عبدالحميد ماشوخېل په پيروي د حسن د ستايلو پر ميدان زلفو او خط ته تر هر څه ډېر متوجه شوی دی او په دې برخه کې يې د کندهار تر ټولو معاصرو شاعرانو هم د کيفيت له مخې او هم ډېر بيتونه ويلي دي. (۱)[11] د شعر بېلگه يې په لاندې ډول ده:

تورې زلفې دې اوږدې د مخ پر لوري
که هندو پښې غځولي دي قرآن ته
کج گېسو دې پېچاپيچ سره ټولېږي
که فرعون سجده وکړله ځان ته
زاغ د خط دې کړې منگولې په مخه خښې
که شيطان و لاس يې واچوه ايمان ته
بېهوده ترمه عشق په تار د صبر
زمری کله نيسي پزه وپېزوان ته
بريالیه خال که گوښه د کږو وروځو
دا کتاب ضرورت نه لري نښان ته

[11]- عبدالباری جهاني، د مشکو کاروان، کندهار: صحاف نشراتي ارگان، ۱۳۸۴ کال، (۲۱۳) مخ.

د هندي ښوونځي په لار، چې حمید یې مخکښ دی، ډېرو نورو شاعرانو د حمید لار نیولې او تعقیب کړې ده. لکه: ملا محمداکرم حمدالله کاکاخېل، میر عبدالله، صدیق اخونزاده، عبیدالله هوتک، عبداالله پوپلزی، ملارحمت الله، ملا قلندر او ډېر نور.

حمید بابا یو داسې ښوونځی پښتو ادب ته راداخل کړ، چې ډېرو شاعرانو دغه ښوونځی ولوست او د ورتلو تکل یې ور وکړ، چې تر ډېره بریده بریالي هم شول، د ټولو راوړل دلته زموږ د موضوع د اوږدوالي سبب ګرځي، خو د همدې څو تنو، چې د لنډې بیوګرافۍ (ژوندلیک) سره مو دمخه در وپېژندل بسنه کوو.

که زه د حمید او د هغه د لارویانو بشپړه پیژندنه وکړم، نو کتابونه، کتابونه به ونیسي او زما دا کوچنۍ رساله ګوتې به د دوی د ټولو پیژندنو توان په ځان کې ونه ویني. اوس خپلې آرې سکالو (موضوع) ته راګرځم، چې د حمیدبابا په اشعارو کې د ماهیت په لحاظ تشبیه ده، دا چې زما موضوع دتشبیه له ډولونو څخه ده، نو لومړی باید زه تشبیه تاسو ته درویېژنم او وروسته خپلې آرې سکالو ته وګرځم.

تشبیه

تشبیه په لغت کې ورته والي، یورنګ والي ته وایي او په اصطلاح کې د دوو څیزونو ګډو ځانګړتیاوو ته تشبیه وایي.
یا په بله وینا: یو څوک، یا یو شی، یو حال، د بل شي، بل چا او یا بل حال سره ورته کول دي، خو په دې شرط، چې د دواړو ترمنځ ګډ صفت موجود وي. ([12])

د تشبیه بنسټونه:

تشبیه په پنځو بنسټونو ولاړه ده، چې عبارت دي له:

۱- مشبه ۲- مشبه به ۳- وجه شبه ۴- د تشبیه ادات ۵- د تشبیه غرض

۱- مشبه: هغه څوک یا شی یا حال دی، چې د بل چا، حال یا بل شي سره ورته شوی وي؛ مشبه بلل کیږي. لکه:

هېڅ مې نه زده محبت که اور دی دا
په اور سوځم په رضا که زور دی دا

په پورته بیت کې محبت مشبه دی او اور مشبه به دی.

۲- مشبه به: هغه څوک یا شی یا حال دی، چې بل څوک یا بل شي یا بل حال د ده سره ورته کړه شوی وي، مشبه بلل کیږي، د بېلګې په ډول:

الهي د محبت سوز او ګُداز را
په دا اور کې د سهي سمندر ساز را

په پورته بیت کې حمید مومند محبت د اور سره ورته کړی دی، چې محبت مشبه او اور مشبه به دی.

---

[12]- عبدالرحیم مسلم دوست، خوږه ژبه، پېښور: سبا کتابتون، ۴۱ مخ.

۳- د تشبیه وجهه: یو یا څو ګډ ستاینومونه (صفتونه) چې د مشبه او مشبه به ترمنځ شتون ولري، د تشبیه وجهه بلل کیږي. لکه دا بیت:

دغنچې په څېر مې زیست په ځیګر خون دی
که هر څو یې لکه ګل له ما یکتا

په پورته بیت کې حمید بابا خپل ځان د غنچې سره ورته کړی دی، د ده او غنچې ترمنځ ځیکرخوني د تشبیه وجهه بلل کیږي.

۴- دتشبیه ادات: هغه کلمې یا توري دي، چې دد هغو له امله د مشبه او مشبه به ترمنځ تشبیه قایمیږي، دا توري کله وي او کله نه وي. لکه په دې لاندې بیت کې:

آیینې غوندې خوله پټه سوال ځواب کړه
مناسب نه دي اشنا ته رسوا عرض

په پورته بیت کې حمید بابا ځان د هنداري (آیینې) سره ورته کړی دی، چې د غوندې کلمه یې د تښبیه په اداتو کې راځي.

۵- د تشبیه غرض: هغه کوم مطلب او مقصد ، چې دتشبیه څخه اخیستل کیږي، د تشبیه غرض بلل کیږي.

تشبیه ډېر ډولونه لري لکه: تشبیه دطرفینو دموقیعت په لحاظ، د ابتذال او ندرت په لحاظ، د وجهې شبهې دشته والي او نشتوالي په سبب، د طرفینو دتعادل په لحاظ، تشبیه دطرفینو د بسیط والي او ترکیب په لحاظ، تشبیه دقلب او تفصیل په لحاظ، دتشبیه وېش د اداتو او تورو په لحاظ، او بله هم د ماهیت په لحاظ تشبیه ده، چې زما آره سکالو جوړوي.

د عبدالحمید مومند په اشعارو کې د ماهیت په لحاظ تشبیه:

د ماهیت په لحاظ تشبیه څلور ډولونه لري:

۱- محسوس د محسوس سره:

۲- محسوس د معقول سره:

۳- معقول دمعقول سره:

۴- معقول د محسوس سره:

چې هره یوه به په خپل وار سره دحمید داشعارو د بېلګو په ملتیا واضح او تشریح شي.

۱- محسوس د محسوس سره:

هغه تشبیه ده، چې د تشبیه دواړه اړخونه محسوس وي، یانې په پنځو او څرګندو حواسو (چې په عام عُرف کې ورته حواس خمسه وایي)، کتل، بوی کول، اورېدل، څکل او لاس وهلو سره مالومېږي. لکه په لاندې بیت کې:

چې مې نشته همخوابه ښکلې په خواکې
نه دی کور په حقیقت کې ګور دی دا

(کلیات- ۶ مخ)

په پورته بیت کې شاعر وایي: چې په څنګ کې مې ښکلی یار نشته، نو دا کور راته ګور ده، یانې د هغه په نشتون کې خپل کور راته ګور غوندې تیاره او تنګ دی، چې کور مشبه او ګور مشبه به ده او د دغو دواړو ترمنخ تنګ والی، تیاره والی، وجهه شبه ده. لکه څنګه چې کور او ګور دواړه محسوس دي یانې په پنځه ګونو حواسو حس کیږي. چې د ماهیت په لحاظ د محسوس تشبیه د محسوس سره ده.

چې ريبي مې بې صرفي د زړګي ولې
کرېږې وروځې دي ديار که لور دی دا

(کليات- ۶ مخ)

په پورته بيت کې حميد بابا د خپل يار د وروځو څخه سرټکوي او د عارفانه تجاهل په ډول وايي، چې دا وروځې دي او که لور، چې زما د زړه ريښې پرې کوي.

دلته يې وروځې د لور سره ورته کړي، لور او وروځې دواړه دحس کېدو وړ دي او د ورته والي وجهه يې کوږوالي او تېره والي دی، چې د ماهيت په لحاظ تشبيه محسوس د محسوس سره ده.

په هنر هنر يې زړه راځخه يووړ
راته شو يار او رويبار طوطي مينا

(کليات- ۹ مخ)

په پورته بيت کې شاعر يار او رُيبار د طوطي او مينا سره ورته کړي، په داسې حال کې، چې يار مشبه او طوطي مشبه به همدا ډول رُيبار، مشبه او مينا مشبه به ده، چې د ورته والي وجهه يې خوږ ژبېتوب او خوږې خبرې کول دي.

لکه څنګه، چې دتشبيه دواړه اړخه حس کېدونکي دي، نو د ماهيت په لحاظ تشبيه محسوس د محسوس سره ده.

وابه نه ړوم نور مخ د ساده رويو
که د خط اره مې کېږدي په تندي بيا

(کليات- ۱۰ مخ)

په پورته بیت کې شاعر وایي: چې زه به هېڅکله د پی مخو او/یا ښکلو نه مخ وانهړوم، که څه هم د هغه په ښکلي مخ باندې د خط اره هم راشي، زېبایي او د ښایست رڼایي ورته کمه یا تته هم کړي، زه به همهاغسې ورته ګورم او پایم به پرې. چې په دې بیت کې شاعر خط د ارې سره ورته کړی، خط، مشبه او اره مشبه به ده، د ورته والي وجهه یې اوږدوالی، نری والی او تېزوالی دی، چې د تشبیه دواړه اړخه حس کېدونکي دي او تشبیه دماهیت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.

قناعت مې اشتها کړه هسې صافه
چې اوګره راکوي خوند لکه ښوروا

(کلیات- ۱۱مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا وایي: چې انسان ته په هر مهال او هر حال کې قناعت په کار ده، د همدې قناعت له امله به اوګره (چې بې خونده او بې بها ده) د ښوروا (چې مزه لرونکې ده) خوند راکوي، اګره یې د ښوروا سره ورته کړې، چې اوګره مشبه او ښوروا مشبه به، لکه دتشبیه توری دی، چې د تشبیه دواړه اړخونه محسوس دي او تشبیه د ماهیت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.

د غنچې په څېر مې زیست به ځیګرخون شه
که هر څو یې لکه له ما یکتا

(کلیات- ۱۲مخ)

په پورته بیت کې شاعر ځان د غنچې په څېر ښودلی دی او وایي: د غنچې څخه چې ګل جدا ده، نو هغه د هجران د ډېر غم له امله خوله پټه ده او زما ژوند هم د (تا) یانې د خپل جانان دهجران له امله ژوند په ځیګرخوني ده،

چې د شاعر او د غنچې ترمنځ د ورته والي وجهه، پټه خوله، هېڅ نه ویل او له ډېره غمه ځیګرخون اوسېدل دي، چې دوهم شخص یا خپل جانان (مخاطب) یې د ګل سره ورته کړی دی، چې طرفین دواړه محسوس دي، یانې جانان مشبه او ګل مشبه به دی او تشبیه د ماهیت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.

سم قامت دهغه یار راغی په خواکې
که همسا په لاس کې راغله د موسی

(کلیات- ۱۳ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د خپل اشنا قد او قامت د موسی (ع) له امسا سره ورته کړې ده، او وایي: چې هغه لوړقامته یار مې په خوا کې راشي او ودریږي، داسې و انګېرم، چې د موسی (ع) امسا په لاس کې راغله، چې ډېره مبارکه او دنورو کوچنیو مارانو خوړونکې هم وه، په دې بیت کې قد، قامت مشبه محسوس او امسا مشبه به محسوس دي نو تشبیه د ماهیت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده او ددې ترڅنګ د تجاهل العارف یو ښکلی صنعت هم په کې شته دی.

د همزولو مرګ اثر دربانديې نه کا
سترګې نه ځېپې له کک لکه ملخ

(کلیات- ۵۸ مخ)

په پورته بیت کې شاعر هغه سخت زړی انسان د ملخ سره ورته کړی، چې د خپلو همزولو او هېوادوالو په مرګ باندې حتا هېڅ نه ښوریږي، نو د (دربانديې) مخاطب ضمیر مشبه محسوس او ملخ مشبه به محسوس. د تشبیه د ماهیت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.

په ژړا مې هسې خور په خندا لاړ شي
لکه پاڼه د ګل ماتې کا باران شوخ

(کلیات- ۶۰ مخ)

دلته شاعر وايي: چې زما په ژړا باندې زما جانان د خندا څخه داسې خور او په ملا مات شي، لکه : د ګل پاڼه، چې تېز باران ماته کړي او په شا ماته شي، همغسې زما يار هم زما په ژړا باندې خندا کوي او له خندا څخه په ملا ماتيږي، د يار خورېدل او په شا ماتېدل مشبه محسوس، د ګل پاڼه، مشبه به او د ورته والي وجهه يې نرى والى دى، چې تشبيه د ماهيت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.

پروانه غوندې خوله پټه خپسر سيځي
که څوک پيژني د عشق حد و حدود

(کلیات- ۶۵ مخ)

په پورته بيت کې هغه څوک، چې د عشق حد او برید پيژني مشبه ، پروانه يا پتنګ مشبه به او پټه خوله سوځېدل يې د ورته والي وجهه ده، څرنګه، چې مشبه او مشبه به دواړه د حس کېدو وړ دي، نو دماهيت په لحاظ تشبيه محسوس د محسوس سره ده.

په راتله د خط پايمال شي حسن هسې
لکه وتړي په ګلو څوک غويمنډ

(کلیات- ۶۶ مخ)

په پورته بيت کې شاعر د يار له خط څخه شکوه کوي، چې د يار د مخ ټوله ښکلا يې تته او کمه کړې ده او دحسن پايمالونکي يې د داسې سړي سره ورته کړي، چې په ګلو باندې غوايي وتړي او هغه ټول پايمال کړي او

د هغه چم ښکلا ټوله له منځه یوسي، چې خط مشبه محسوس، غویمنډ مشبه به او د ورته والي وجهه یې پایمالول، خرابول دي، چې تشبیه د ماهیت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده.

چې مې وکړه تجربه دیار په شونډو
شهددو قند دا هومره کله دي لذیذ
دا تروه ترخه ښکنځل د دلبرانو
تر شکرو یو په سله دي لذیذ

(کلیات- ۶۸ مخ)

په پورته بیتونو کې حمید بابا وایي: چې کله مې د یار په شونډې وڅکلې نو دشهدو او قند خواږه رانه هېر شول، ځکه زما د یار د شونډو خواږه د شهدو او قندو په پرتله ډېر دي، چې د تشبیه په لحاظ غیر عادي تشبیه هم ده، او تشبیه دماهیت په لحاظ محسوس د محسوس سره ده. ځکه چې، شونډې مشبه محسوس، شهد او قند مشبه به محسوس دي او د ورته والي وجهه یې خوږ والی، لذت اخیستل دي.

لکه سیل چې رژوي کمر د شګو
نړوي مې هسې مینه وار په وار

(کلیات- ۶۴ مخ)

په پورته بیت کې شاعر وایي: چې کله د شګو په کمره باندې سېل راشي نو دهغې وړتیا او ځواک نه لري او هغه نړول کیږي او له مینځه څخه یې وړي، زه هم د یار د مینې په مقابل کې د شګو کمر یم، چې د یار مینه مې نړوي نو په دې لحاظ د شګو کمر مشبه او محسوس دی، همدا ډول (مې) چې د واحد متکلم لپاره نا خپلواک ضمیر دی مشبه به او

محسوس دی، نږېدل يې د ورته والي وجهه ده، دا چې مشبه او مشبه به دواړه محسوس دي، نو دمحسوس تشبيه د محسوس سره ده. همدارنګه د شګو د کمر ترکيب يو اضافي ترکيب دی، چې د اضافت توری (د) له امله منځ ته راغلی او په شګو او کمرکې يې اضافي مؤکده تشبيه منځ ته راوړې ده.

مهرويان کله خپلېږي ټول د چا
تر سپوږمۍ چاپېره کېږي شپول دچا

(کليات- ۱۹مخ)

په پورته بيت کې شاعر د ښکلو د بې وفايۍ څخه شکايت کوي او وايي: څه رنګه چې د سپوږمۍ څخه د چا شپول نه تاوېږي، ياني لاس رسی ورته نه لري او لوړه مغروره ولاړه ده، هغه هم د خپل ښايست او رڼا په سبب نو ښکلي او مهرويان هم د سپوږمۍ په څېر دي، چې دچا نه خپلېږي، که هر څو ورته لاس اوږد کړې او عذر او زارۍ هم ورته وشي هغه د چا نه خپلېږي.

په دې بيت کې مهرويان مشبه محسوس او سپوږمۍ مشبه به محسوس ده او د ورته والي وجهه يې ښايست، سپينوالی، او مغروري ده، چې دښايست په لحاظ تشبيه محسوس د محسوس سره ده.

هسې ځان ګڼه روان له دې جهانه
لکه اوښې د ښو پا په رکاب

(کليات- ۴۷ مخ)

په پورته بيت کې حميد بابا نورو وګړو ته نصيحت کوي او ورته وايي، چې ځان تل له دې تلونکې نړۍ څخه تلونکی ګڼې، داسې تلونکی لکه

اوښکه، چې د ښو په څوکو ولاړه وي او د ښو په رکاب باندې يې پښه ايښې وي، چې ډېر ژر لوېږي او يا هم دلوېدو په حالت کې وي. په پورته بيت کې مخاطب (دوهم وګړی) مشبه محسوس او اوښکې مشبه به محسوس دي د ورته والي وجهه يې تلل دي چې دښايست په لحاظ تشبيه محسوس د محسوس سره ده. يانې په پورتني بيت کې د تشبيه طرفين دواړه محسوس دي.

هسې بې ياره حميد دی
لکه پروت بې اوبو کب

(کليات- ۳۸ مخ)

په پورته بيت کې شاعر ته ژوندون بې له ياره محال ښکاري او وايي: لکه څه رنګه چې کب د ژوندي پاتې کېدو له پاره اوبو ته اړتيا لري همدا ډول زه هم د ژوند کولو او يا د ژوندي پاتې کېدو له پاره خپل يار ته اړتيا لرم.

په پورتني بيت کې حميدبابا ځان دکب سره ورته کړی دی او خپل يار يې د اوبو سره ورته کړی دی، چې د ورته والي وجهه يې د اوبو او يار په سبب ژوندي پاتې کېدل دي او ژوند ښځل دي که دا دواړه دوی ته نه وي، نو يو هم له دوی څخه ژوند نه شي کولای، چې شاعر مشبه محسوس او کب مشبه به محسوس په بله تشبيه کې هم يار مشبه محسوس او اوبه مشبه به محسوس دي او د ښايست او صنعت په لحاظ تشبيه محسوس د محسوس سره ده.

هسې ما لري مهجور په وصالت کې
لکه تږی د يوه ګوټ په ارمان ډوب

(کلیات- ۴۳ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د جانان له زوروني څخه سرټکوي او موړ ته د خپل جانان د کړولو څخه خبروي، دی وایي: چې ما ته زما جانان په وصل کې هم هجر رابښي، دا په دې مانا چې زه دجانان سره وصل یم او یا هم وصال ته رسېدلی یم، خو په وصل کې مې هم داسې کړوي او د هجر په غم یې اخته کړی یم؛ لکه د یوه ګوټ هغه تږی، چې په اوبو کې ډوب وي او دی د یوه ګوټ په ارمان پاته وي.

په پورتني بیت کې شاعر مشبه محسوس او تږی مشبه به محسوس دی او د ښایست په لحاظ تشبیه محسوس د محسوس سره ده.

لګي لا د خط په وخت د یار عتاب سخت
وي دشپې باد وباران سیلۍ سیلاب سخت

(کلیات- ۴۷ مخ)

په پورته بیت کې شاعر وایي: کله، چې د یار پرمخ د خط توره لیکه هم راغلي وي، نو هغه مهال هم د یار د مخ جلوه سخته لګیږي؛ لکه چې په توره شپه کې باران، سیلۍ او سېلاب هم ډېر سخت او دردونکی لګیږي.

په پورتني بیت کې شاعر خط دشپې سره ورته کړی دی، چې خط مشبه محسوس او شپه مشبه به محسوس ده، همدا ډول د ورته والي وجهه یې تور والی دی. څه رنګه، چې د تشبیه دواړه اړخه محسوس دي نو تشبیه هم دصنعت په لحاظ محسوس له محسوس سره ده.

۲- محسوس د معقول سره:

دا هغه ډول تشبیه ته ویل کیږي، چې مشبه محسوس یانې په پنځوګو حواسو د حس کېدو وړ وي او مشبه به معقول یانې د حس کېدو وړ وي ؛ لکه دا بیت :

دُر و لعل ورکول په ویړیا نه شي
بې له ما چې درته پند وایم ویړیا

(کلیات-۵مخ)

په پورته بیت کې وایي؛ چې دُر او لعل څوک وړیا او مفت ډول نه ورکویو بغیر له مانه، چې زه دُر او لعل په وړیا ډول درته وایم، یانې حمید بابا خپلې خبرې یا خپل پند د دُر او لعل سره ورته کړی، چې د ورته والي وجهه یې، لوړ قیمت درلودل، با ارزښتوب او نایابي ده، چې د حمید بابا خبرې او پند مشبه او دُر او لعل مشبه به دی او د ښایست په لحاظ تشبیه محسوس د معقول سره تشبیه ده.

دوزخي غوندې سل کاله عذابېږم
د خوبانو په یوه ګناه خطا

(کلیات- ۲۲مخ)

په پورته بیت کې شاعر د خوبانو د ظلم، زور او زیاتي څخه ژاړي او وایي، چې زه په یوه خطا او وړه ګناه باندې داسې عذابېږم؛ لکه دوزخي، چې په دوزخ کې د ډېرو ګناهونو په کړنو سره عذابیږي، ځان یې د دوزخي سره ورته کړی دی، چې په خپله شاعر مشبه او محسوس دوزخي مشبه به معقول دی، نو دښایست په لحاظ د محسوس تشبیه د معقول سره ده.

پرښتې د سپي له بویه بېرته ګرځي
باري تا رقیب له ځان سره خمسور کړ

(کلیات- ۲۶ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا هغه خبره راخیستې ده، چې ویل کیږي، د چاپه کور کې چې سپی وي د هغه کور ته پرښتې یاملایکې نه راځي، دلته خپل یار ته مخاطب دی اویار ته وایي، لکه څنګه، چې پرښتې دسپي له بویه څخه تېښته کوي، نو ته څنګه د رقیب سره هم غاړې او همنوا یې، شاعر خپل یار د پرښتې سره ورته کړی، چې یار مشبه محسوس او پرښتې مشبه به معقول، چې د ورته والي وجهه یې پاک لمني، ښایست دی او په دوهمه تشبیه کې سپی مشبه محسوس او رقیب مشبه به معقول دی نو دصنعت په لحاظ د محسوس تشبیه له معقول سره ده.

فرښتې د چا په درد نه وي دردمنې
و خوبانوته حمید پوچه زاري کا

(کلیات- ۳۲مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا د خپل عذر او زاریو څخه هم نا امیده شوی او وایي، چې پرښتې کله هم د چا په درد نه دردیږي. همداسې خوبانو هم د خپل مین په درد نه پوهیږي، نو زه هسې بې ځایه خوبانو ته عذرونه کوم، دلته شاعر خوبان د پرښتو سره ورته کړي، چې د ورته والي وجهه یې نازکوالي او ښایست دی، چې خوبان مشبه محسوس، پرښتې مشبه به معقول دی، د ښایست په لحاظ تشبیه محسوس د معقول سره ده.

پاک د نفس له مقتضي په محبت کې
یم ولاړ، لکه عاصي په عرصات

(کلیات- ۴۶ مخ)

په پورته بیت کې شاعر وايي، چې د محبت په نړۍ کې د خپل نفس د غوښتنو څخه بلکل پاک یم؛ بلکې عاصي، چې په عرصات یا محشر کې ولاړ وي، نو دلته شاعر ځان (یم) مفرد متکلم ضمیر، مشبه محسوس او عاصي مشبه به معقول ده، نو د ښایست له پلوه محسوس د معقول سره ده.

یو حمید له توره خطه شکوه نه کا
دې وبا کړ ټول عالم خراب تُراب ډېر

(کلیات-۷۷مخ)

په پورتني بیت کې حمید بابا د خپل یار د خط څخه شکایت کوي او دی وايي، چې د وبا څخه هېڅوک نه دي خلاص او دا لکه یوه عامه بلا په ټول عالم خوره وي او ټول وګړي ځینې شکایت کوي، چې خط مشبه محسوس، وبا مشبه به معقول او د دواړو ترمنځ زخمي کول، تیاره راوستل او مړه کول.... د ورته والي وجهه ده، چې د ادبي فنونو د ښایست په لحاظ تشبیه محسوس د معقول سره ده.

څه ګمنامه شوه د خط په هندو بار کې
د خوبانو د ښایست مسلماني

(کلیات- مخ ۸۷)

په پورته بیت کې خط د ښایست د ورکوالي سبب ښودل شوی دی، شاعر وايي، چې د خط په تور والي او پیکه توب کې د یار ښایست ورک شوی دی، چې ښایست مشبه محسوس او مسلماني مشبه به معقول او د

دغو دواړو ترمنځ د ورته والي وجهه پاکوالی او روڼ والی دی، چې د ادبي فنونو له پلوه تشبیه محسوس د معقول سره ده.

زر په زر به ظالم حسن دبُتانو
کاندی خدای توره بلا د خط نزوله

(کلیات- ۶۱مخ)

شاعر د ښکلو د ظلم او ستم څخه سرټکوي، او وایي، چې هر ظالم ته نزول شته یا هم هر کبرجن ته نسکوربدل شته، نو خدای (ج) به هم یوه ورځ دښایستوو په حسن د خط توره بلا نازله کړي او حسن به یې د ښایست له کبره نسکور شي. په پورتني بیت کې حمید بابا خط د تورې بلا سره ورته کړی، چې خط مشبه محسوس او توره بلا مشبه به معقول او د ورته والي وجهه یې اوږدوالی، تور‌والی او ....دی، لکه څنګه چې مشبه به په پنځوګونو حواسو نه حس کیږي تشبیه محسوس د معقول سره ده.

چې په تورو سترګو تور رانجه شي پورې
له یوې تورې بلا پاڅي سل نورې

(کلیات- ۶۶مخ)

په پورته بیت کې شاعر د خپل یار تورې سترګې بلا بللي دي او وایي، چې کله پرې تور رانجه پورې شي یا په تورو رانجو تورې شي، نو دا بلا بیا نورې بلاوې زېږوي او د سړي په زړه منګولې لګوي.

حمید بابا تورې سترګې د بلا سره ورته کړي، چې تورې سترګې مشبه محسوس او بلاوې مشبه به معقول دي او همدا رنګه د ورته والي وجهه یې خوړل او ډارول دي. او په دې اساس، چې مشبه حس کیږي او مشبه به په پنځه ګونو حواسو نه حس کیږي، نو تشبیه محسوس د معقول سره ده.

څرګندیږي په هر چین ستا د جبین کې
د قیامت د عذابونو نښانې

(کلیات- ۷۸مخ)

په پورته بیت کې شاعر، چې د خپل یار په تندي ګونځې وینې هغه د ده لپاره داسې سخته تمامیږي، چې وايي دا دقیامت د عذابونو څخه یوه نښه ده او دلته شاعر د یار په جبین باندې چین د عذاب سره ورته کړی دی، چې چین مشبه محسوس او د قیامت عذاب مشبه به معقول، همدا ډول د ورته والي وجهه یې سختي او ستونزمنتوب دی، نو څنګه چې مشبه د حس کېدو وړتیا لري او مشبه به معقول د حس کېدو وړتیا نه لري، نو تشبیه هم محسوس د معقول سره ده.

خدای دې خط دیار له مخه لرې لرې
په اسلام باندې بر مه شه لاس د کفر

(کلیات- ۴۳ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د یار له خط څخه شکایت کوي او خدای ته په زاریو دی، چې زما دیار د مخ څخه خط لرې ساتې، ځکه چې د خط له امله د یار د مخ په روښنایي باندې د کفر توره تیاره راځي.

حمید بابا په پورتني بیت کې مخ د اسلام او زلفې د کفر سره ورته کړي دي، چې مخ مشبه محسوس، اسلام مشبه به معقول او زلفې مشبه محسوس، کفر مشبه به معقول دی. د لومړۍ تشبیه ترمنځ ورته والی رڼایي او....ده او د دهمې تشبیې تر منځ ورته والی توروالی او .... دی، چې د فنونو په لحاظ تشبیه محسوس د معقول سره ده.

معقول د معقول سره:

هغه تشبیه ده، چې مشبه او مشبه به دواړه د حس کېدو وړ نه وي یانې
په پنځوګونو حواسو د حس کېدو وړ وي؛ لکه دا بیت:

که ظاهر ښکلې زېبا لیده شي څه شو
په باطن توره بلا ده دا دنیا

(کلیات-۳ مخ)

په پورته بیت کې شاعر دنیا په ظاهري ډول د ښکلې، زېبا سره ورته شوې، چې په مانوي یا باطني ډول یې د تورې بلا سره ورته کړې دی، یانې حمیدوایي، چې د دنیا په ظاهري ښایست باندې مه غلطېږه، که په ظاهر څومره ښایسته او ښکلې ده، نو په باطن کې توره بلا ده، چې دنیا مشبه معقول او ښکلې زېبا مشبه به معقول او بله تشبیه دنیا مشبه معقول او توره بلا مشبه به معقول ده، چې د ښایست په لحاظ تشبیه معقول د معقول سره ده.

خواه نا خواخ به غم زغمي چې عاشقي کا
په دې ناوې پسې ښه سرور دی دا

(کلیات- ۶ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د عشق سره غم حتمي ښودلی او وایي، چې که څوک د عشق په لمن کې ځان غورځوي، غواړي که نه غواړي، په خوښه وي او که نا خوښه غم به مني او غم به ورڅخه خپل تور ځنځیرونه تاووي، چې شاعر عشق یا عاشقي دناوې سره ورته کړی او غم یې د سرور سره ورته کړی، چې د عشق د کر څخه وروسته همدا سرور یانې غم یې ثمر دی، چې عاشقي مشبه معقول او ناوې مشبه به محسوس او بله

يې دوهمه تشبيه ده، چې غم مشبه او سرور مشبه به معقول دی، چې د ښايست په لحاظ د معقول سره ده.

چېرته سيل د صحرا چېرته د ښکليو
چېرته روغ رمتې سړی، چېرته شيدا

(کليات- ۷ مخ)

په پورته بيت کې شاعر د صحرا سيل کول د روغ رمتې سړي سره ورته کړي او د ښکليو سيل يې د شيدا سره ورته کړي، چې معقول تشبيه د معقول سره ده، دلته شاعر وايي، چې کله سړی د صحرا سيل کوي نو روغ رمټ بېرته راشي، خو د ښکليو سيل سړي څخه زړه وباسي او خپلوي يې بيا نو سړی روغ نه وي، شيداکيږي او چې کله سړی بې زړه شي، يانې خپل واک يې د بل چا سره شي بيا هغه روغ رمټ نه پاتې کيږي او شيدا وي.

د اشنا د هجر هسې سخت ساعت وي
لکه راشي په واته د صورت سا

(کليات-۱۳ مخ)

په پورته بيت کې شاعر د اشنا د هجر څخه شکايت کوي او وايي، چې زما يار زما څخه ځي، نو زما څخه زما ساه هم وځي، دلته شاعران هجران د ساه وتلو سره ورته کړې ده، چې هجر مشبه د ساه وتل مشبه به او دواړه اړخه معقول دي، نو دښايست په لحاظ معقول د معقول سره تشبيه ده.

که په نور وګړي ظلم د مغل دی
خدای غمونه کړل د ستا مغل زما

(کلیات- ۱۴مخ)

د شاعر له دې بیت څخه څرګندیږي، چې د شاعر په وخت کې د مغلو ظلمونه په پښتنو باندې وو، چې ده دخپل جانان غمونه یې د مغلو ظلمونو سره ورته کړي دي، نو دلته یو خو د مغلو ظلمونه په خپل وخت کې په خلکو باندې ښودلي او بل یې دخپل جانان د غمونو څخه، چې جانان یې له ده سره کوي، چې غم مشبه معقول او مغل مشبه به معقول دی او د تشبیه وجهه یې کړول، آزارول، او ظلم کول دي، چې د ښایست په لحاظ معقول د معقول سره تشبیه ده.

هسې پټ په مهر قهر کې کا ښکلي
لکه څوک په کفرستان کې دینداري کا

(کلیات-۳۲مخ)

په پورته بیت کې شاعر د ښکلو په قهر کې هم مینه ګوري او وایي، چې کله ښکلي په قهر وي او د هغوی په څهره کې مهر یا مینه داسې ښکاري؛ لکه، چې په کفرستان کې څوک دینداري کوي. د ښکلو قهر مشبه معقول او کفرستان مشبه به معقول او همدا ډول مهر مشبه معقول، دینداري مشبه به معقول دی، نو دښایست په لحاظ معقول د معقول سره تشبیه ده.

د هجران له تاب اوتپه الغیاث
د دوزخ له اوره ربه الغیاث

(کلیات- ۵۲ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د هجران له اوره پناه او ساتنه غواړي او وایي، چې زما ربه له دغه اوره څخه، چې د دوزخ د اور په څېر دی ماته

خلاصون راکړه، شاعر د هجران یا هم د خپل یار څخه د لرې والي حالت د سوځېدو او کړېدو حالت ګڼلی دی، چې هجران یې د دوزخ سره ورته کړی دی، هجران مشبه معقول، دوزخ مشبه به معقول او د ورته والي وجهه یې سوځېدل، کړېدل او ازارېدل دي. دښایست په لحاظ تشبیه معقول د معقول سره ده.

د خاطر د خلیل وېره مې ترې نه شي
که په بد مې شي غماز لکه نمرود

(کلیات- ۶۵مخ)

په پورته بیت کې شاعر ځان ډېر زړور ښودلی دی، چې وایي: که غماز هر څومره زما په بدو هم شي زما د خاطر وېره ورڅخه نه کیږي، دلته شاعر خاطر د خلیل او غماز د نمرود سره ورته کړی دی.
خاطر مشبه معقول، خلیل مشبه به معقول، غماز مشبه معقول او نمرود مشبه به معقول ده، نو دښایست په لحاظ داړه تشبېهات معقول دي او د تشبیه دواړه اړخه معقول دي، نو تشبیه معقول د معقول سره ده.

بېلتانه د وصل خیال راڅخه خور کړ
په رمه باندې لیوه شه د موسی ګډ

(کلیات- ۶۷ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا وایي: چې د وصل خیال مې بېلتانه هسې راڅخه یوور؛ لکه چې په رمه باندې د موسی (ع) لېوه ګډ شوی وي، یانې په ډېرو مارانو یا هم د مارانو په رمه باندې، چې د موسی لېوه ګډ شو او هغه یې ټول وخوړل.

په پورتني بيت کې يې هجر د زورو مار سره ورته کړی دی، چې د وصل واړه ماران يې ټول وخوړل او زما له ذهن څخه د وصل خيال لاړ، يانې داسې هجر دی، چې اوس يې زه د وصل تصور هم نه شم کولای.
بېلتون مشبه معقول، دموسی لېوه مشبه به معقول، او د ورته والي وجهه يې خوړل او ختمول دي، چې دښايست په لحاظ تشبيه د معقول له معقول سره ده.

چې ناصح په ترک د عشق درته څه وايي
و دوزخ ته دې وباسي له جنته

(کليات- ۵۴مخ)

شاعر په پورتني بيت کې عشق د جنت سره ورته کړی او بې عشقه ژوند يې د دوزخ سره ورته کړی دی، چې عشق مشبه معقول او جنت مشبه به معقول دی او دښايست په لحاظ تشبيه معقول د معقول سره ده، ځکه چې طرفين دواړه په پنځه ګونو حواسو نه حس کيږي.
په پورتني بيت کې شاعر وايي: چې دناصح په نصيحت مه غوليږی، ځکه چې بې عشقه ژوندون دوزخ دی او نا صح مو له جنت څخه يانې د عشق له ژوندانه څخه وباسي.

غېر فکر دوزخي شه په کې سوځي
زړه مې ګرم تر سقر دی ستا له درده

(کليات-۷۲مخ)

په پورته بيت کې حميدبابا د خپل زړه په انګړ کې د بل فکر کوزېدل سخت او ستونزمن ګڼي او وايي: چې بې ستا له فکره او درده بل هېڅ په کې نشته او که په کې پيدا شي نو د دوزخي غوندې به سوځي، چې شاعر

خپل زړه د سقر سره ورته کړی، سقر هغه ځای د دوزخ دی، چې ډېر ګرم وي، نو زړه مشبه معقول او سقر مشبه به معقول دی او د تشبیه ورته والی یې ډېر ګرمتوب او...دی، نو تشبیه هم معقول د معقول سره ده.

په تمام جهان قراره قراري ده

په حمید د غم مغل راوخاته

(کلیات- ۶۳ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا د مغلو ظلم او زور کولو ته هم ادبي څنګزنه (اشاره) کړې ده، او وایي، چې په نوره ټوله نړۍ کې کراره کراري ده او یوازې په حمید باندې غم دی، چې حمید بابا غم د مغل سره ورته کړی دی. غم مشبه معقول، مغل مشبه به معقول او د ورته والي وجهه یې آزارول او کړول دي، نو تشبیه دښایست په لحاظ معقول د معقول سره ده.

چې له تا د وفا طمع کړم پوهېږم

بېهوده ږدم و عنقا وته دامونه

(کلیات- ۶۲مخ)

په پورتني بیت کې شاعر د ښکلو یاد خپل یار څخه چې د (تا) په واسطه یې مخاطب کړی دی د وفا هیله داسې ښودلې ده، لکه عنقا ته، چې بې له ګټې دامونه ږدې—عنقا یو داسې خیالي مارغه دی، چې چا تر اوسه پورې نه دی لیدلی، یانې د هغه نیول ناشوني دي، دلته شاعر وفا د عنقا سره او طمع یا هیله یې د دامونو سره ورته کړې ده، چې وفا مشبه معقولو عنقا مشبه به معقول او د ورته والي وجهه یې نه نیول، نه لیدل او ....دي، نو دښایست په لحاظ معقول د معقول سره تشبیه ده، ځکه، چې طرفین دواړه د حس کېدو وړتیا نه لري او دواړه معقول شول.

چېرته لیپې لیپې اوښکې چېرته صبر
تیمم واهه په غاړه د رود نه شي

(کلیات-۸۳ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د مینې د سوزنده نړۍ په ګرداب کې صبر کول ناشونې بللی او نه کېدونکی کار یې بللی دی، لکه چې د رود پر غاړه تیمم وهل روا نه دي، نو همداسې دي، چې د اوښکو سره صبر نه شي کېدای. دلته حمید بابا لیپې لیپې اوښکې د رود سره ورته کړي دي او صبر یې د تیمم سره ورته کړی دی، چې صبر مشبه معقول او تیمم مشبه به معقول، لکه څنګه چې مشبه او مشبه به دواړه اړخه سره معقول دي، تشبیه هم معقول د معقول سره ده.

په پورتني بیت کې محسوس د محسوس سره تشبیه هم شته، البته هغه په لومړنۍ تشبیه کې شته.

معقول د محسوس سره:

دا هغه ډول تشبیه ده، چې مشبه یانې هغه شی یا حال چې د بل شي یا حال سره ورته شوی وي، معقول او مشبه به چې له ده سره کوم بل شی ورته شوی وي محسوس وي، یانې په عام عُرف سره په پنځوګونو حواسو د حس کېدو وړتیا ولري.لکه دا لاندې بیتونه:

لکه اور چې ایرې لاندې کاندې مړ شي
خاکسارۍ مې هسې ورک کړه رقیب ورو ورو

(کلیات- ۴۳ مخ)

په پورته بیت کې شاعر ټولنیزو اړیکو ته هم څنګزنه (اشاره) کړې ده، چې د خاکسارۍ له امله موږ کولای شو، چې هر ډول ننګونه اېل کړو او تر

ټولو غټ دښمن نابود کړو، نو حمید بابا هم وایي: اور چې د ایرو له ا مله مړ کیږي او ایرې اور لاندې کوي، همدا ډول زما خاکساري رقیب ورو ورو ورکوي او لرې کوي یې، نو خاکساري مشبه معقول، ایرې مشبه به محسوس او د ورته والي وجهه ورکول او زور دی، همدارنګه په بله تشبیه کې، رقیب مشبه معقول او اور مشبه به محسوس او د ادبي فنونو په اصطلاح سره معقول د محسوس سره تشبیه ده، ځکه، چې مشبهات په پنځه ګونو حواسو نه حس کیږي.

په زغملو مې د بدو پښېمان مه کړې
دغه زهر مې دوا کړې زما ربه

(کلیات- ۵۶ مخ)

په پورتني بیت کې حمید بابا ټولني ته مخه کړې او په ټولنه کې د سېدونکو وګړو د بدو په زغملو ځان پښېمان نه ګڼي او خپل رب ته خواست کوي، چې په همدغه زهر ما لره دوا کړې او زما لپاره یې د ثواب توښه وګرځوې.

دلته شاعر بد د زهرو سره ورته کړي، بد مشبه معقول، زهر مشبه به محسوس او د ورته والي وجهه یې زهیرول، او ازارول دي، چې د ادبي فنونو په لحاظ معقول د محسوس سره تشبیه ده.

که پرې ښه ایسم که بد ایسم ناصحه
خدای کړ عشق زما حمید په مخ کې زخه

(کلیات- ۶۵ مخ)

په پورته بیت کې شاعر د ناصح له نصیحتونو څخه تنګ راغلی او ورته وايي: چې ښه ښکارم او که بد عشق زما په مخ کې خدای (ج) داسې راخېژولی؛ لکه زخه، چې پر مخ راختلې وي او لرې کېدونکې نه وي، نو حمید بابا عشق د زخې سره ورته کړی، چې عشق مشبه معقول، زخه مشبه به محسوس او د ورته والي وجهه یې نه لرې کېدل او ....دی، چې د ادبي فنونو په لحاظ تشبیه معقول د محسوس سره ده.

چېرته شیخ چېرته تُندي د عشق حمیده!

چېرته جنګ چېرته بې دله آرتینه

(کلیات- ۶۶ مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا د شیخ سره د عشق تُندي هسې ښودلې؛ لکه: په جنګ کې، چې بې زړه ښځه وي، یانې بې له تېښتې بله لار نه نیسي او شیخ هم همداسې دی، نو شاعر په خپل شعر کې شیخ د بې زړه ښځې سره ورته کړی او عشق یې د جنګ سره ورته کړی دی، چې عشق مشبه معقول، جنګ مشبه به محسوس او د ورته والي وجهه یې مړه کېدل او ....دي. نو څرنګه، چې مشبه به په پنځه ګونو حواسو حس کیږي او مشبه نه حس کیږي، نو د ادبي فنونو له پلوه تشبیه معقول د محسوس سره ده.

څوک چې غواړي کامراني په عاشقۍ کې

اشارت کاو لکه وړوکی سپوږمۍ بولي

(کلیات- ۶۹مخ)

په پورته بیت کې حمید بابا په عشق کې بریالیتوب ناشونی ګڼلی او څوک، چې په عشق کې بریالیتوب ، کامراني او کامیابي غواړي داسې

دی، لکه چې وړوکی سپوږمۍ ته اشاره کوي او هغه ځانته رابولي، په دې بیت کې شاعر کامراني د سپوږمۍ دنیولو سره ورته کړې، چې کامراني مشبه معقول او سپوږمۍ مشبه به محسوس ده او د ورته والي وجهه یې، نه نیول کېدل او نه حاصلېدل دي، نو د ادبي فنونو له کبله په دې بیت کې د معقول تشبیه د محسوس سره ده.

په دنیا تېرېده ډېر پکار نه دي
څه ځملې له دې بوډۍ غاړه غړۍ

(کلیات- ۸۹ مخ)

د شاعر د پورتني بیت څخه جوتیږي، چې ګواکې شاعر هم یوازې دنیا غوښتل نه خوښوي، ځکه، چې دنیا یې د بوډۍ یا زړې او سپین سرې ښځې سره ورته کړې، چې هغه د چا خبره پښې په ګور کې دي، دی وايي، چې دنیا فاني ده او یوه ورځ خو خامخا تلونکې ده او د دې سره دوستي نه ده پکار.

حمید بابا دنیا د بوډۍ سره ورته کړې، چې دنیا مشبه معقول او زړه مشبه به محسوس او د ورته والي وجهه یې ژر فناکېدل....دي، د ادبي فنونو په لحاظ تشبیه معقول د محسوس سره تشبیه ده.

پایله

که ښه ځیر شو په رښتیا هم هر شاعر او لیکوال د خپل چاپېریال او ټولنې محصول دی، د شاعر د ټولو وارداتو او تخیلونو اخځ او مرجع د شاعر ټولنه او چاپېریال جوړوي.

د حمیدبابا دکلام خوږوالی په دې کې دی، چې له هر څه ډېر په حسن مین دی. د حمید د اشعارو مضمون د مینې هغه تلپاتې موضوع جوړوي؛ کوم چې د انسان په ژوند کې حیاتي ارزښت لري.

د حمید په کلام کې هنري او ښکلاییزه خوا دومره غښتلې او پیاوړې ده، چې دی یې د پښتو ادب د آسمان لوړو مدارجو ته خېژولی دی. د ده د شاعرۍ غمی که له هر اړخه وکتل شي ځانته رنګ او ځلا لري، چې مینه والو یې د همدې ځانګړنې پر بنسټ د نازکخیالۍ پر پلاز کښېنولی دی.

د عبدالحمید ماشوخیلي (دیوان، نیرنګ عشق او دشاه او ګداه قصه) د هغه د شاعرۍ هغه نادرې ټولګې دي، چې تردې مهاله یې د نازکخیالۍ په ځلبلي بازار کې خپل شان او شوکت سل په سلو کې ساتلی دی.

د خپل ذوق او خوښې پر بنسټ مې د حمید د اشعارو له کان څخه څو لعلونه د (ماهیت په لحاظ تشبیه) په نوم راوکښل او دا تشبیه د څلورو ډولونو (محسوس تشبیه د محسوس سره، محسوس تشبیه د معقول سره، معقول تشبیه د معقول سره او معقول تشبیه د محسوس سره) څخه جوړه شوې ده.

د حمید عشق د مجاز د زینې په واسطه حقیقت ته ځان رسولی دی او دشعرونو کان یې د فني ښایستونو او رنګارنګیو څخه مالامال دی، چې د حمید د نازک عشق او د هغه په شعرونو کې د فني ښایستونو او رنګارنګیو پلټل او څېړل زما په شان د یوه مبتدي لیکوال لپاره پرته د ستونزې بل څه نه دي، خپله خبره د یوه پوه په وینا راغبرګوم، چې وایي: ((څوک چې بې عیبه ملګری لټوي بې ملګري پاتې کیږي)).

زما لیکنه به خامخا عیب او نیمګړتیا ولري، ځکه چې انسان تل په خطا او سهوې کې وي، خو دومره ویلای شم، چې بې ګټې به هم نه وي البته د هغو وګړو لپاره چې دحمید دشاعرۍ سره اشنا کیږي او د حمید دشاعرۍ په خوند پوهیږي.

په پای کې د خپل لارښود ښوونکي پوهنمل جمشېد (رشیدي) څخه یوه نړۍ مننه کوم، چې ددې پایلیک په لیکلو کې یې راسره پوره مرسته کړې او په ډېره مینه یې د پایلیک لیکلو ته هڅولی یم.

په پښتنه او کلیواله مینه

رفیع الله ستانګزی

کابل نوی ښار

25/11/1385

اخځلیکونه

1) پنهان، حاجي فضل محمد ، ادبي ارمغان، کندهار: هېواد کلتوري ټولنه، ۱۳۸۳ کال.

2) حبیبي، عبدالحی، (دپښتوشعرد ډولونو تاریخچه)، کندهار مجله، دریم کال، شپږمه ګڼه.

3) حمید بابا دیوان، پېښور: څېړنه، سریزه، اوډون او ویېپانګه، د محمد آصف صمیم په زیار، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۳ کال.

4) حمید مومند د دیوان علمي پروژه، کابل: سمون، سریزې، څرګندونو او لغتنامې سره، خپرونکې، پښتو ټولنه، ګوندي مطبعه، ۱۳۶۳ کال،.

5) رښتین، صدیق الله، د حمید بابا دیوان، کابل: مقدمه او تصحیح، ۱۳۲۰کال،.

6) شېرزاد ، محمدآقا ، ادبي فنون، کابل: مطبعه ۱۳۸۴ کال،.

7) صمیم، محمدآصف، (دپښتو ادب تاریخ وروستي چاپ کې د یوې نوې خبرې رڼاوی)، کابل: ځولۍ مجله، لومړی کال، دوهمه ګڼه،.

8) مسلم دوست، عبدالرحیم، خوږه ژبه، پېښور: سبا کتابتون، ۱۳۷۹ کال.

9) مجروح یوسفزی، مشتاق، زرکاڼي،پېښور: تاج پرنټنګ پرېس، ۱۹۹۸ کال.

10) واجد، عبدالواجد، ((هندي ادبي ښوونځي او پښتو ادب))
کابل: کابل مجله، ۱۳۸۱ کال
11) واجد، عبدالواجد، ((هندي ادبي ښوونځي او پښتو ادب، دوهمه برخه))، کابل: کابل مجله، ۱۳۸۱ کال.
12) واجد، عبدالواجد، ((هندي ادبي ښوونځی او پښتو ادب، دريمه برخه))، کابل: کابل مجله، ۱۳۸۱ کال.
13) هېواد مل، سرمحقق زلمی، د پښتو ادبياتو تاريخ (لرغوني او منځنۍ دوره)، پېښور: دانش خپرندويه ټولنه، ۱۳۷۹ کال.